

سازمان بهزیستی کشور
معاونت امور اجتماعی
دفتر امور کودکان و نوجوانان

راهنمای رفتار با کودکان تحت سرپرستی سازمان

گروه تدوین:
فرح همایون پور
مریم بهروزی فر
مریم صارم پور
فاطمه رضایی

۱۴۹۴

پیشگفتار

خداوند بی‌همتا را حمد و سپاس می‌گوئیم که توفیق تهیه و تدوین راهنمای رفتار با کودکان تحت سرپرستی سازمان بهزیستی را به عنوان یکی از منابع کاربردی رفتار با کودکان تحت سرپرستی در ادارات پذیرش و خانه‌های: نوزادان، نونهالان و نوباوگان و کودکان و نوجوانان به این گروه عطا فرمود.

راهنمای حاضر با بهره‌گیری از منابعی علمی تربیتی و روانشناسی به ویژه خطوط راهنمای رفتار تربیتی دفتر امور شبه خانواده (فروردین ۸۱) ضمن رعایت مفاد مندرج در دستورالعمل اجرایی مراقبت از کودکان تحت سرپرستی با تکیه بر تجارب ملموس حاصل از کار با کودکان جامعه هدف تهیه و تنظیم گردیده است.

گرچه اکثریت دست‌اندرکاران امر خطیر مراقبت شبانه‌روزی در برقراری ارتباط با کودکان و نوجوانان دارای دانش، انگیزه و بصیرت هستند لیکن به آموزش‌ها و تجارب خاصی نیاز دارند تا بتوانند مهارت‌های مورد نیاز را در این زمینه توسعه دهند.

لازمه برقراری ارتباط مؤثر و ارائه خدمات تخصصی به این گروه از کودکان در سنین مختلف و برخورد منطقی با انواع مشکلات، علاوه بر عشق و انگیزه درونی و سعه صدر بهره‌مند بودن از اطلاعات و مهارت‌های تخصصی مورد نیاز است. امید آن که این منبع بعنوان راهنمایی جامع و مؤثر در اختیار کارشناسان پذیرش، مدیران، مربیان، مددکاران اجتماعی و روان‌شناسان (اعضای تیم تخصصی خانه‌ها) قرار گیرد تا بتوانند با استفاده از آموزه‌های تربیتی، کودکان تحت سرپرستی سازمان (فرزندانی عزیز) را در التیام آلام گذشته و رسیدن به شکوفایی و خودکفایی مادی و معنوی یاری نمایند.

حمید رضا الوند

مدیرکل دفتر امور کودکان و نوجوانان

مقدمه

رشد کودک در محیطی مساعد از حقوق اساسی و بنیادین اوست. خانواده مهمترین پایگاه رشد روانی و اجتماعی کودک است. کودکانی که بنا به علت مجهول‌الیهویه بودن کودک، فوت، زندانی بودن، مفقودالاثرا شدن، عدم صلاحیت، بیماری‌های واگیر و اعتیاد سرپرست یا سرپرستان از کانون گرم خانواده محروم می‌شوند، از جمله افرادی هستند که در شرایط دشوار قرار دارند و به خدمات خاص و حمایت‌های همه جانبه نیاز دارند. براساس « ماده ۲۰ پیمان نامه جهانی حقوق کودک » دولت‌ها موظف به حمایت از این گروه و یافتن جایگزینی مناسب برای خانواده آنها هستند. در این راستا ارتقاء آگاهی عمومی، تصویب لوایح قانونی حامی کودک، توسعه خدمات اجتماعی ویژه حمایت از کودکان از اهم اقدامات اساسی دولت‌ها جهت استیفای حقوق آنان است.

ایجاد موسسات مراقبت شبانه‌روزی (پرورشگاه) از جمله اقدامات در این راستا بوده که با پیشرفت علوم انسانی خصوصاً روان‌شناسی و علوم تربیتی نقش پرورش در آنها اهمیت بیشتری یافته است. متعاقب آن مطالعه در وضعیت مراقبت‌های موسسه‌ای آغاز شد. نتایج حاصله گویای تفاوتی فاحش در وضعیت کودکان تحت مراقبت در مراکز با کودکانی بود که تحت عناوین مختلف نزد خانواده‌های زیستی و جایگزین به سر می‌بردند. بررسی آثار زیان‌بار ناشی از زندگی کودکان در مؤسسات موجب گردید اهم فعالیت‌ها در این بخش بر حفظ بافت خانواده و پیشگیری از فروپاشی آن و انتقال فرزندان به خانواده طبیعی و یا جایگزین معطوف شود. لیکن علی‌رغم تلاش دست‌اندرکاران همواره کودکانی هستند که زندگی در مراکز به عنوان آخرین راه حل در مقابل مشکلات آنها قرار می‌گیرد. لذا هر گونه اصلاح در ساختار محیطی و نحوه ارائه خدمات به منظور نزدیک نمودن آن به بافت و کیفیت خانواده در بهبود وضعیت نسل‌های آینده فرزندان تحت مراقبت مؤثر خواهد بود. توجه به این مسئله مهم مستلزم ارائه روش‌های تربیتی مبتنی بر یافته‌های علمی جدید و جمع‌آوری نظرات و تجارب کارشناسانی می‌باشد که بعنوان خطوط راهنمای رفتار با کودکان در اختیار مرییان امور تربیتی، مددکاران اجتماعی، روانشناسان و سایر کارکنان قرار گیرد.

پیامدهای ناشی از اقامت فرزندان در خانه‌های کودکان و نوجوانان

تعداد قابل توجه کودکانی که در موسسات و مراکز شبانه‌روزی زندگی می‌کنند اعم از کودکان بی‌سرپرست و سایر کودکان با شرایط و مشکلات مشابه که در بسیاری از جوامع، توجه برنامه‌ریزان و متخصصین رفتاری را نسبت به خود معطوف ساخته است. این کودکان نه پدری در کنار خود دارند که مشکلات معیشتی ایشان را برطرف نماید و نه مادری که عواطف مناسب را در آنها پرورش دهد. در بین این کودکان کسانی که تحت حمایت و مراقبت مراکز شبانه‌روزی قرار می‌گیرند نسبت به سایر کودکان بی‌سرپرست وضع بسیار مناسب‌تری دارند (منظور از بی‌سرپرستی عدم وجود ارتباط موثر کودک - والدینی است) دولت و یا سازمان‌های خیریه حکم سرپرست می‌یابند و نیازهای معیشتی ایشان را که فقط بخشی از نیازهای آنهاست برآورده می‌سازند. امری که چه در مورد کودکان مقیم شبانه‌روزی‌ها یا تحت مراقبت در شبه خانواده و چه در مورد سایر کودکان بی‌سرپرست در جوامع مختلف به سختی محقق می‌گردد. رشد طبیعی کودکان در محیطی به جز محیط خانواده است که مشکلات عدیده هیجانی - شناختی برای ایشان به همراه دارد. مشکلاتی که هر چقدر شکل محیط جایگزین خانواده با محیط خانواده طبیعی تفاوت بیشتری داشته باشد بیشتر رخ می‌نماید. بنابراین می‌توان گفت کودکانی که به فرزندخواندگی پذیرفته شده‌اند و کودکان مقیم شبانه‌روزی‌ها و شبه خانواده و در نهایت کودکان بی‌خانمان مشکلات مشابهی را تجربه می‌کنند که از لحاظ شدت و وسعت متفاوت است. به هر صورت هر گونه تغییر در وضعیت سرپرستی کودکان آنان را با مشکلات شناختی، هیجانی و رفتاری فراوانی رو به رو می‌سازد که در مؤسسات نگهداری کودکان به علت نبود الگوهای واحد دلبستگی، فقدان روابط متقابل گرم و صمیمانه، کمبود محرک‌های محیطی و زندگی دسته جمعی این کودکان در مقایسه با زندگی خانوادگی منجر به آسیب‌هایی در سنین مختلف رشد می‌گردد (پراونس و لیپتون ۱۹۶۲)

ضعف در ابراز عواطف و بیان احساسات و دلبستگی جدی از جمله مسائلی است که اغلب با آن رو به رو هستند (جان بالبی ۱۹۳۶) مشکلات رفتاری و هیجانی بیشتری نسبت به سایر همسالان خود در

خانواده‌های عادی تجربه می‌کنند و از سطح پائین‌تری از اعتماد به نفس، رقابت اجتماعی و پیشرفت تحصیلی و سازگاری برخوردارند (آموتوکیت ۱۹۹۱)

بطور کلی مشکلات کودکان مقیم مراکز شبانه‌روزی از کودکان فرزندخوانده و کودکان تحت مراقبت در خانواده جایگزین و شبه خانواده بیشتر است. زیرا در دو گروه اخیر نوعی سرپرستی والدینی اعمال می‌شود اما کودکان تحت مراقبت در مراکز این نوع سرپرست (والدینی) را تجربه نمی‌کنند و علاوه بر عدم ایجاد رابطه دلبستگی لازم با مراقبین خود باید به سئوالاتی در مورد علل جدایی از خانواده، هویت والدین و ریشه خانوادگی خود پاسخ دهند. لذا با بحران هویت دست به گریبان هستند (نوروزی، ۱۳۷۸) و به علت قرار گرفتن در شرایط استیگما دچار نوعی احساس ناامنی و اضطراب می‌شوند.

علیرغم مواردی که در بالا اشاره شد روانشناسان پیرو علوم شناختی، ادعا دارند که ادراکات، آگاهی‌ها، قضاوت‌ها و تفکرات ما همواره صد در صد مطابق با واقعیت نیست. ژان پیاژه می‌گوید: ما توسط علم به واقعیت نزدیک می‌شویم ولی هرگز نمی‌توانیم ادعا کنیم که به واقعیت رسیده‌ایم. لذا علیرغم بیان مشکلات ناشی از بی‌سرپرستی و زندگی در موسسات می‌بایست به این اصل مهم توجه داشت که از بزرگ‌نمایی نکات منفی و نادیده گرفتن جنبه‌های مثبت در فرزندان خودداری شود. مبادا تنها به بُعد بی‌سرپرست بودن کودکان توجه نموده و تمام جنبه‌هایی که یک انسان کامل ممکن است لازم داشته باشد نادیده بگیریم گویا سرپرست داشتن یک انسان، تنها شرط انسان بودن وی است. همانگونه که در جهان بینی الهی بر حفظ حرمت و کرامت انسان‌ها و خودداری از هتک حرمت تأکید می‌شود، ما را بر آن می‌دارد با در نظر گرفتن نقاط ضعف خود از طرد سایر افراد پرهیزیم و در صدد تغییر نگرش‌های منفی جامعه نسبت به کسانی باشیم بنا به دلایل فیزیکی، روانی و خانوادگی و ... که خود در بوجود آوردن آن نقشی نداشته‌اند متمایز گردیده و محدودیت‌های خاصی را تجربه می‌کنند. مانند محرومیت در پذیرفته شدن در جمع هموعان، محرومیت در استفاده از مواهب اقتصادی و اجتماعی و حتی محرومیت در تجربه یک نگاه سالم و بهنجار از طرف دیگران. اینجاست که می‌توان با استفاده از آموزش مهارت‌های زندگی و تقویت خودپنداره مثبت در افراد و کاهش مشکلات و نقائصی

که متوجه آنها است در قالب یک نظام تربیتی کارآمد به سازگاری اجتماعی فرزندان و ایجاد ذهنیت اجتماعی مثبت که در فرهنگ و طرز تفکر یک جامعه تجلی می‌یابد کمک نمود. منظور از نظام تربیتی؛ مجموعه اقداماتی است که باید به صورت هدفمند، منظم و مستمر در سیستم مراقبت شبانه‌روزی انجام گیرد. هدف چنین برنامه‌هایی تأمین رشد و سلامت کودکان و نوجوانان تحت مراقبت به صورت متعادل، هم‌آهنگ از نظر جسمی، ذهنی، عاطفی، روانی و اجتماعی و اخلاقی است.

تهیه و تدوین راه‌کارهای تربیتی و مشخص نمودن اصول رفتار با کودکان تحت سرپرستی با توجه به شاخص‌های رشد جسمی، ذهنی، عاطفی - روانی و اجتماعی - اخلاقی و تأکید بر بکارگیری آن توسط مراقبین و دست‌اندرکاران مراقبت شبانه‌روزی از کودکان امری ضروری است و موجب ایجاد هماهنگی در فعالیت‌های تربیتی در جهت رشد و تکامل طبیعی و سالم کودکان است. به طوری که امکانات کسب موقعیت و مهارت‌های ضروری و ارزش‌های بهینه را برای برخورداری از زندگی مطلوب آنان فراهم آورد. در این راستا نقش ارزندهٔ اولیاء و مربیان انکارناپذیر است و هر گونه غفلت در فراهم نمودن منابع مطالعاتی و آموزش و هماهنگ‌سازی آنان در رفتار با کودکان/ نوجوانان که به قصد و نیت دلسوزانه برای پرورش فرزندان تلاش می‌کنند می‌تواند اثرات سوء روش‌های ضد تربیتی را در تعامل با کودکان افزایش دهد.

خطوط راهنمای رفتار تربیتی در مراقبت شبانه روزی از کودکان

اصل اول - موسسه زدایی: موسسه زدایی، مهمترین و اولین اصل از اصول حاکم بر رفتار تربیتی و طرد رفتارهای اداری و رسمی در تعامل با کودکان است. خانه‌های کودکان و نوجوانان (مراکز شبانه‌روزی) می‌باید به عنوان مأمن کوتاه مدت زندگی کودکان تلقی گردیده و کلیه فعالیت‌های کارشناسی در جهت تقویت برنامه مراقبت در خانواده، خانواده جایگزین و کوتاه تر نمودن مدت اقامت کودکان در مراکز شبانه روزی و ایجاد شرایط مساعد مراقبت و پرورش در خانواده اصلی و یا جایگزین هدایت شود.

اصل دوم - آموزش نیروی انسانی: مسئولین و دست اندرکاران مراقبت از کودکان در هر یک از اشکال (خانه‌های کودکان و نوجوانان و خانواده) می‌باید آموزش‌های لازم را دیده و از ویژگی‌های مناسب شخصیتی و توانائی‌ها و مهارت‌های مناسب پرورشی و تربیتی برخوردار باشند. منظور از مربیان نه تنها مجموعه مدیریت و پرسنل کارشناسی فعال در مراقبت شبانه‌روزی از کودکان در بخش‌های ستادی و خانه‌های کودکان و نوجوانان می‌باشد. بلکه سرپرستان موقت یا دائم کودکان در خانواده جایگزین را در بر می‌گیرد. انجام آموزش‌های لازم و ایجاد نگرش مثبت شغلی در این مجموعه و ارتقاء کیفیت زندگی موفق فرزندان را تضمین می‌نماید. توجه به نیازهای کودکان در هر مرحله از رشد و تعالی آنان، برقراری روابط مبتنی بر اعتماد و محبت و اقدام، زدودن هر گونه زمینه بدرفتاری یا بی‌توجهی و الگو بودن در رفتار فردی، اجتماعی و اعتقادی از وظایف مربیان و سایر افراد مرتبط با کودکان است.

اصل سوم - حرفه ای بودن خدمات در مراقبت شبانه‌روزی: به معنای ایجاد محیط‌های غیرطبیعی برای نگهداری نیست. در تمامی مراحل پذیرش، مراقبت و پرورش و انتقال به خانواده و جمیع تصمیم‌گیری‌های کارشناسی همچون برنامه‌ریزی در زمینه ارائه خدمات روان‌شناختی، بهداشتی،

مددکاری و امورتربیتی کودکان باید توسط تیم‌های کارشناسی انجام پذیرد. حضور کادر تخصصی و رعایت ضوابط کار تیمی به ویژه در پرورش کودکان سنین پایین اهمیت حیاتی داشته و تأثیرات تربیتی پایداری در زندگی آنان خواهد داشت. لذا ضروری است هرگونه برنامه‌ریزی، نظارت و انجام فعالیت تربیتی و پرورشی با بهره‌گیری از دیدگاه‌های حرفه‌ای در قالب فعالیت تیم کارشناسی انجام پذیرد. شناسایی درست خانواده‌های با صلاحیت، آموزش آنان، ارائه خدمات مشاوره به آنها و نظارت بر زندگی کودک در خانواده جایگزین از طرفی و انتخاب درست نیروی انسانی خانه‌های کودکان، آموزش مستمر آنان، کار تیمی و نظارت مداوم بر فعالیت خانه‌ها از جمله حیطه‌های فعالیت حرفه‌ای در مراقبت شبانه‌روزی است.

اصل چهارم - اطلاع رسانی کودک: درخصوص سرپرست یا سرپرستان اولیه از جمله مباحث مهم و با اهمیت در زندگی اوست. در صورتی که اعضای خانواده اصلی کودک مشخص باشند نوع و نحوه ارتباط با آنها از مقولات مهم تربیتی است که می‌تواند در بهداشت روانی و رشد سالم کودک نقش به‌سزایی ایفا نماید.

بطور عمده حفظ روابط با اعضاء شناخته شده خانواده زمینه مهمی از کار پرورشی را فراهم می‌آورد. بدیهی است در این مسیر جلوگیری از آسیب جسمی یا روانی به کودک مبنای هرگونه اقدامی است. به جز در شرایط بسیار بحرانی قطع رابطه کودک با اعضاء خانواده (به ویژه بر خلاف خواست کودک) معمولاً به صلاح نمی‌باشد. والد یا والدین حتی اگر در زندان باشند ملاقات منظم آنها معمولاً ضروری است. ملاقات دیگر اعضاء خانواده همچون پدربزرگ و مادربزرگ، نزدیکان و غیره می‌باشد با بررسی و نظارت صورت گیرد. صرف هرگونه وقت و هزینه در این راستا توأم با نظارت و مشورت نزدیک کودک از ابزار ورود به زندگی او، شناخت نیازها و تأثیرگذاری پرورشی بر کودک خواهد بود.

اصل پنجم - آشنا نمودن کودکان و نوجوانان با حقوق و تکالیف خود: آموزش مفاد پیمان نامه جهانی حقوق کودک به کودکان و نوجوانان، خانواده و مربیان از جمله وظایف تربیتی است. آموزش عملی حقوق کودک اجتناب از هر گونه بدرفتاری، اعمال تبعیض، توهین، تحقیر و یا بی توجهی نسبت به آنان، استفاده از نظرات و پیشنهادات کودکان و نوجوانان در فرایند تنظیم برنامه مراقبت، برنامه ریزی و تصمیم گیری می باشد. در این راستا ترغیب و تقویت تشکل های نوجوانان از مؤثرترین روش های تربیت و توانمندسازی آنها خواهد بود.

اصل ششم - مشارکت کودکان و نوجوانان در تصمیم گیری های مربوط به خود: مشارکت کودکان و نوجوانان در سطوح مختلف برنامه ریزی، تصمیم گیری و اجرای مراقبت شبانه روزی از دیگر مبانی پرورشی درست و منطبق با اصول تربیتی تلقی می گردد. توجه به تمایلات کودک و همراهی با او برقراری ارتباط مناسب را ممکن می سازد

اصل هفتم - توجه خاص نسبت به سن و جنس کودکان از مهمترین مؤلفه های تربیت است. در نظر داشتن مراحل رشد جسمی، عاطفی - اجتماعی، اخلاقی و اعتقادی کودکان و نوجوانان اهمیتی خاص دارد. همچنین توجه به نیازهای ویژه دختران و پسران در مراحل مختلف رشد، نیازهای مربوط به همتا سازی با بزرگسالان زن و مرد، جایگاه و نقش مربیان زن و مرد در قالب الگوهای درست شرع مقدس ضرورت دارد.

اصل هشتم - پاسخ گویی به نیازهای خاص کودکان: از آن جا که کودکان با نیازهای خاص و متفاوت به سیستم مراقبت شبانه روزی وارد می شوند، علاوه بر معلولیت های ذهنی یا جسمانی، وجود تجارب تلخ، از دست دادن یا جدا شدن از والد یا والدین و سرپرستان قبلی، جابجایی در روابط عاطفی، امکان وجود تجارب منفی و زخم های عاطفی ناشی از آزار و شکنجه جسمی و روانی و یا بی توجهی مورد بهره گیری قرار گرفتن کودکان در شرایط مختلف، استثمار، فقدان آرامش و امنیت، نبود شرایط

بازی و یادگیری، به رسیدگی خاص نیاز دارد. شاید رفع نیازهایی همچون تغذیه نامناسب، رسیدگی کودکان، التیام زخم‌ها و مرحم نهادن بر دردهای عاطفی آنان باشد. در پاسخگو بودن به نیازهای خاص کودکان است که می‌توان به اجرای الگوهای تربیتی و پرورشی مناسب امیدوار بود. ارائه فرصت‌های توانبخشی، درمان روانی و مشاهده به تناسب سنین مختلف از مهمترین ابزار تربیتی کودکان و نوجوانان می‌باشد.

اصل نهم - جلوگیری از جدایی خواهران و برادران در مراقبت شبانه‌روزی به عنوان یکی از عوامل فراگیری تربیتی مورد توجه قرار می‌گیرد. بدیهی است این امر در شرایطی انجام پذیرد که رعایت موازین شرعی و دیگر مصالح کودک در خطر نباشد. ایجاد خانه‌های مستقل خواهران و برادران از راهکارهایی بوده که در راستای حفظ پیوندهای خانوادگی و توانمندسازی فرزندان در دستورالعمل اجرایی مراقبت شبانه‌روزی مورد توجه قرار گرفته است.

اصل دهم - ایجاد ثبات در مناسبات عاطفی کودکان: کودکان و نوجوانانی که از برقراری روابط سالم و با ثبات خانوادگی محروم بوده‌اند و یا فرایند شکل‌گیری دلبستگی (Attachment) آنها با مراقبین و سرپرستان مناسب نبوده و کودکان و نوجوانانی که از مرگ سرپرستان و یا جدایی از آنان رنج برده‌اند، کودکانی که در مراحل از زندگی خود دچار بدرفتاری و یا بی‌توجهی بوده‌اند بیش از هر چیز محتاج روابط امن و با ثبات عاطفی با سرپرستان جایگزین و مربیان خود هستند. لذا از جابجایی مکرر کودکان و مربیان تا حد امکان خودداری شود.

اصل یازدهم - اجتناب از انگشت‌نمایی فرزندان در جامعه: اجتناب از جدا بودن فرزندان از جامعه و انگشت‌نما شدن آنها در دیگر ابعاد زندگی کودکان ضروری است. این اصل اهمیت ویژه‌ای در پرورش روانی و اجتماعی فرزندان و رشد خصایل اخلاقی و معرفتی آنان دارا می‌باشد. انگشت‌نما نبودن محل زندگی کودکان (نداشتن تابلو، راه‌اندازی بازارچه‌های خیریه در محیط‌های زندگی آنان یا

همراهی با آنان و ...)، قرار داشتن محل زندگی آنان در بافت طبیعی و سالم اجتماعی، رفتن کودکان به مدارس عادی و اجتناب از ثبت نام آنان در مدارس ویژه ایتام، تلاش جهت تردد طبیعی آنان با کودکان و خانواده‌های با صلاحیت به ویژه از میان همکلاسی‌ها و یا بستگان کودک و اجتناب از استفاده از ماشین‌های آرم دار اداری برای جابجایی فرزندان و تهیه پوشاک به رنگ و مدل خاص و یکسان از موارد مهم تربیتی است که در پرورش عزت نفس کودکان نقش به‌سزایی ایفا می‌کند.

اصل دوازدهم - فرصتهای یادگیری برابر: ایجاد فرصت‌های یادگیری برابر با دیگر کودکان، تلاش در جهت تحصیل کودکان در مدارس با امکانات خوب، نظارت کافی بر تحصیل فرزندان، تشویق انتظارات بالا از فرزندان، ایجاد زمینه شکوفایی استعدادهای آنان در زمینه‌های مختلف تحصیلی، علمی و همیاری در میان کودکان و نوجوانان سنین مختلف، توجه به نیازهای خاص تحصیلی کودکان به ویژه کودکان با معلولیت‌ها و عقب ماندگی ذهنی (رشدی - شناختی) از جمله وظایف تربیتی در ارتقاء عزت نفس، توانایی و خودکفایی کودکان و نوجوانان می‌باشد.

اصل سیزدهم - فعالیت‌های فرهنگی و تربیتی، متناسب با سن، علائق و شرایط کودکان در خانواده جایگزین و در خانه‌های کودکان از ابزار تربیتی با اهمیت تلقی می‌گردند. طبیعی است که این فعالیت‌ها باید بر مبنای ارزش‌های درست فرهنگی و اعتقادی و با بهره‌گیری از الگوهای مناسب و متنوع انجام پذیرند.

اصل چهاردهم - توجه خاص به آموزش احکام و تکالیف شرعی با بهره‌گیری از روش‌های مناسب، ارتقاء انگیزه و درونی نمودن و تعمیق اعتقادات که از عمده‌ترین وظایف تربیتی در مراقبت شبانه روزی می‌باشد و موجب ایجاد آرامش و اطمینان خاطر در نوجوان شده و بر تحمل آن‌ها در برخورد با مصائب زندگی می‌افزاید.

اصل پانزدهم - آموزش مهارت‌های زندگی در سنین مختلف شامل: مهارت‌های اجتماعی و بهداشتی، مهارت‌های مورد نیاز جهت ورود به زندگی مستقل، و انتقال به خانواده و ازدواج، که از اهم مباحث تربیتی مورد نیاز کودکان است. انتقال این مهارت‌ها با برنامه‌ریزی و توجه به نیازهای خاص کودکان در توانمندسازی و رشد و اعتلای کودکان صورت می‌پذیرد.

اصل شانزدهم - توجه به حفظ کرامت انسانی کودکان در جلب مشارکت‌های مردمی: از جمله مباحث کلیدی تأثیرگذار بر رشد سالم شخصیتی و اجتماعی کودکان می باشد. نهادهای دولتی و غیردولتی باید عنایت ویژه به روش‌های درست و کارشناسی در این زمینه داشته باشند. روش‌های جلب مشارکت مردم باید همخوانی کامل با اصول تربیتی داشته و مجموعه مدیریت و پرسنل خانه‌های کودکان مسئولیت سنگینی در این زمینه عهده‌دار می‌باشند.

اصل هفدهم - اجتناب از جدا نمودن کودکان از موطن اصلی خود: به منظور جلوگیری از جدایی فرهنگی و اجتماعی کودک از فرهنگ بومی خود و فراهم شدن زمینه بازگشت به خانواده و اجتماع ضروری است حتی الامکان هنگام پذیرش کودکان شرایط اقامت برای آنان در شهرهای محل تولد یا شهرستان‌های همجوار فراهم گردد مگر در موارد استثنایی و بر اساس مصلحت و تشخیص کمیته شبه خانواده استان.

اصل هجدهم - پرورش خودمدیریتی و خودسازماندهی: اجتناب از روش‌های تربیتی تقویت کننده وابستگی و اتکاء غیرسازنده به دیگران با تأکید بر رفع نیازهای عاطفی کودکان، تقویت فعالیتهای هدفمند در آنان، تقویت تصویر مثبت از خود و اعتماد به توانایی یادگیری، عزت نفس و خوداتکایی به توانمندسازی فرزندان کمک می نماید.

اصل نوزدهم: آشنایی با تاریخ و مبانی نظام و انقلاب اسلامی: ضروری است در سنین مختلف با بهره‌گیری از روش‌های مناسب آموزشی شرایط آشنایی عمیق فرزندان با مبانی انقلاب و نظام و دفاع از ارزش‌های انقلاب به این گروه از کودکان به عنوان فرزندان نظام اسلامی فراهم گردد. آشنایی با افکار

امام راحل (ره) و زندگی شهیدان انقلاب و دفاع مقدس، شهیدان برخاسته از میان کودکان بی سرپرست و دستاوردهای انقلاب به فرزندان کمک خواهد نمود تا در تداوم و تثبیت ارزشهای انقلابی به مشارکت و ایفای نقش پردازند.

اصل بیستم: اجتناب از روش‌های تربیتی مبتنی بر خشونت. تحقیر و یا بی توجهی: مبنای تعامل

تربیتی با کودک، محبت و ارتباط لطیف و سازنده، تشخیص داده شده است. تشویق، عنصری اثربخش در اصلاح و جهت دهی رفتار شناخته شده و تنبیه تنها در قالب حفظ حرمت و شخصیت کودکان و در تعامل درست و انسانی با کودک، تنها به عنوان ابزار مقطعی و بازدارنده برخی رفتارها موثر واقع شده است. تعامل و گفتگو با کودکان، ایجاد انگیزه در تعیین اهداف کوتاه و بلندمدت رفتاری مشارکت کودک در تعیین چگونگی دستیابی به اهداف در قالب برنامه مراقبت، مرور منظم همراه با تعهد و توجه دلسوزانه این برنامه ها، مشارکت کودکان در ارزیابی از تغییر رفتار خود به تقویت خود مدیریتی دستیابی به اهداف تربیتی، ارتقاء عزت نفس و درونی شدن کنترل رفتار در کودکان و نوجوانان منجر خواهد شد.

اصول کلی رفتار با کودکان تحت سرپرستی

اصول کلی رفتار با کودکان در کلیه مراحل زندگی کودک / نوجوان همواره می‌بایست بعنوان اصولی کلیدی سرلوحه رفتار و کردار کلیه مراقبین و کارشناسان در تعامل با کودکان قرار گیرد.

۱- همه کودکان را بدون توجه به ویژگی‌های آنان باید یکسان دوست بداریم. جنس، رنگ و نژاد،

خصوصیات ظاهری، توانایی یا ضعف یا ... هرگز نباید موجب ایجاد تبعیض و چندگانگی در

کودکان شود. در رفتار با کودکان ویژگی‌های سنی و جنسی آنان را در نظر داشته باشیم.

۲- در رفتار با کودکان ویژگی‌های سنی و جنسیتی آنان را در نظر داشته باشیم.

۳- هیچ گاه نگوئیم تو را دوست ندارم به جای آن می‌توان گفت این رفتار تو را دوست ندارم

۴- همه کودکان به تشویق نیاز دارند لذا برای تشویق هر یک از کودکان بدنبال یافتن دلیل باشیم.

- ۵- تشویق باید بلافاصله، واقعی، گهگاه براساس مقتضیات خاص، متناسب با سن و جنس و میزان فعالیت.
- ۶- تشویق باید بوجود آورنده حس اعتماد به نفس و در جهت جبران کمبودها و حقارت‌های عاطفی و اجتماعی کودک باشد
- ۷- کفایت و توانائی‌های کودک را تشویق و تحسین کنیم.
- ۸- در مورد کارها، فعالیت‌ها و عواطف کودکان حمایت کننده باشیم نه اجرا کننده
- ۹- از مقایسه کودکان با یکدیگر بپرهیزیم. هر کودک خصوصیات، توانمندی و استعدادهای خاص خود را دارد.
- ۱۰- هنگامی که کودکان در بیان خواسته‌های خود ناتوانند مربی یا مراقب کودک می‌بایست قادر به درک کودک بوده و نیاز او را تشخیص دهد.
- ۱۱- در رفتار با کودکان صبور باشیم کندی عملکرد او دلیل بر سرپیچی نیست.
- ۱۲- رازدار و حافظ اسرار فرزندان باشیم.
- ۱۳- اعمال هرگونه تنبیه بدنی ممنوع است.
- ۱۴- تنبیه گروهی و عمومی بازتاب منفی دارد.
- ۱۵- هرگز به هنگام خشم و عصبانیت تصمیم نگیریم.
- ۱۶- مربیان و مراقبین الگوی مجسم کودکان و نوجوانانند سعی کنیم الگوی خوبی برای آنها باشیم.
- ۱۷- به قول، وعده و هر عهده‌ای که با کودکان می‌بندیم پای‌بند و به آن عمل نمائیم.
- ۱۸- انتظارات ما از کودکان متناسب با سن، جنس و توانائی آنان باشد.
- ۱۹- به کودکان کمک نمائیم موفقیت هر چند کوچک را در زندگی تجربه نماید و از این طریق به عزت نفس بیفزائیم.
- ۲۰- فرصت کسب تجربه را به کودکان بدهیم

- ۲۱- به آنها فرصت دهیم تا عواطف و محبت خود را ابراز نمایند.
- ۲۲- به نیازهای جسمانی کودکان همچون خواب، غذا، بهداشت و سلامت توجه جدی نمائیم.
- ۲۳- احساس مسئولیت و تعهد را در مراحل مختلف زندگی در آنان پرورش دهیم.
- ۲۴- کودکان را به برقراری ارتباط سالم اجتماعی با دوستان و اطرافیان تشویق نمائیم.
- ۲۵- مراقبت‌های بهداشتی از کودکان حق بقای آنان است.
- ۲۶- کودکان را با حقوق و مسئولیت‌های خود آشنا نمائیم.
- ۲۷- به کارگیری فرزندان به جای مربی، آشپز و ... منسوخ و مردود است.
- ۲۸- کودکان تحت مراقبت در مؤسسات و خانواده‌ جایگزین باید از همه حقوق مانند سایر کودکان عادی برخوردار باشند.

راهنمای رفتار با کودکان و نوجوانان تحت سرپرستی در :

الف- مرحله پذیرش :

پذیرش کودک توسط ستاد پذیرش و هماهنگی استان و یا اداره تربیتی شهرستان مربوطه براساس حکم قضایی و طبق دستورالعمل و ضوابط و شیوه‌نامه‌های دفتر امور شبه خانواده صورت می‌پذیرد. در واقع دوران گذار کودک از زندگی پرتنش، توام با ضربات شدید عاطفی و فشارهای روحی، روانی ناشی از جدایی، سوگ- غفلت، آزار به مرحله مراقبت شبانه‌روزی است. در واقع مهمترین و حساس‌ترین تجارب در ورود به سیستم مراقبت در این بخش برای کودک به دست می‌آید.

ارائه رفتار و خدمات حرفه‌ای از سوی کارشناسان و مسئولینی که در این مرحله در ارتباط مستقیم با کودک قرار می‌گیرند نه تنها به التیام آلام روحی و روانی کودک کمک می‌نماید، می‌تواند موجب جلب مشارکت وی در ارائه اطلاعات کلیدی به کارشناسان و شناسایی نیازها و یافتن راه‌کارهای منطقی و اخذ تصمیمات آگاهانه در مورد کودک مؤثر واقع شود.

بر این اساس در مرحله پذیرش بر رعایت اصول اخلاق و رفتار حرفه ای در برخورد با کودکان توسط کارشناسان ذیربط تأکید می‌گیرد.

۱- خوش آمد گویی کارشناس پذیرش به کودک و بزرگسالی که او را همراهی می‌کند و معرفی خود به ایشان به عنوان فردی که در ارائه خدمات و رفع مشکلات و احتمالاً خانواده در کنار آنها گام برمی‌دارد.

۲- حفظ آرامش و رعایت آراستگی ظاهری کارشناس در زمان برخورد با کودک

۳- سعی در کسب اطلاعات اولیه از کودک و وضعیت خانواده و دلایل ورود وی به سیستم مراقبت شبانه‌روزی قبل از آغاز مصاحبه

۴- رعایت اصول و ضوابط و مقررات حرفه‌ای در برخورد با کودک و همراهان وی

۵- حفظ حرمت و کرامت کودک و احترام به ارزش‌ها، اعتقادات، فرهنگ و علائق کودک در طول انجام مصاحبه و اقدامات مربوط به پذیرش کودک

۶- توجه به شرایط سنی، جنسی، قومی، خانوادگی و اجتماعی کودک در کلیه مراحل پذیرش

۷- کسب اطلاعات اولیه و اساسی از وضعیت کودک از طریق مشاهده، مصاحبه، بازدید و ...

۸- درک و تأمین نیازهای اساسی اولیه کودک مانند آب، غذا، شیر و ... برای کودکانی که دارای محرومیت‌های شدید بوده‌اند مانند کودکان گم شده، رها شده و آنها که مورد غفلت و آزار قرار گرفته‌اند. برآورده نمودن این نیازها علاوه بر ارزش تغذیه‌ای دارای ارزش عاطفی و هیجانی بوده و موجب جلب مشارکت و صمیمیت کودک می‌شود.

۹- تعجیل در ارائه خدمات درمانی به کودکان بیمار و آزار دیده که صدمات جسمی دیده‌اند

۱۰- پرهیز از طرح سئوالاتی مستقیم از کودک به صورت استنطاق و محاکمه و سعی در طرح

سئوالات غیرمستقیم به ویژه در مورد کودکانی که مورد انواع اذیت و آزار بوده‌اند.

۱۱- گزارش حوادث کودک آزاری چه قبل از ورود کودک به سیستم شبانه روزی (توسط والدین، اطرافیان و ...) و چه پس از ورود (توسط دست اندرکاران خانه‌های کودکان و نوجوانان) به محض اطلاع به دفتر امور کودکان و نوجوانان و مراجع قضایی و پیگیری تا خاتمه پرونده

۱۲- پرهیز از ابراز واکنش‌های سریع و غیرحرفه‌ای نسبت به رفتار، گفتار، موقعیت کودک

۱۳- سعی در برقراری ارتباط حرفه‌ای مبتنی بر همدلی با استفاده از ابزارهای کلامی غیرکلامی با کودک یک صدای گرم و دوستانه، یک روش مسئولانه، علاقه‌مند و پذیرنده نقش مهمی در ایجاد این ارتباط دارد.

۱۴- انجام مصاحبه حرفه‌ای و ضابطه‌مند با کودک با توجه به شرایط سنی، جسمی، روانی، فرهنگی، اجتماعی و ...

۱۵- پیشگیری از طولانی شدن مدت مصاحبه و توجه به اضطراب، خستگی و شرایط روحی کودک در جریان انجام مصاحبه

۱۶- جلب اعتماد کودک در قالب برقراری روابط همدلانه و ارتباط سازنده ناشی از درک متقابل، هماهنگی و توافق با کودک

۱۷- جمع‌آوری و ثبت اطلاعات مربوط به کودک از طریق مشاهده رفتار و عکس‌العمل‌های وی

۱۸- استفاده از کلمات آشنا، ساده و قابل فهم در گفتگو با کودکان

۱۹- توجه کامل نسبت به نحوه و محتوای گفتگو با دیگران (اطرافیان کودک، سایر کارشناسان) در حضور کودک

۲۰- هماهنگ نمودن واکنش‌های خود با احساسات و هیجانات کودک

۲۱- پرهیز از ابراز نظر و قضاوت عجولانه در مورد خصوصیات اخلاقی و رفتاری ویژگی‌های روحی روانی وی به دلیل بی‌ثباتی حالات کودک در این مرحله

- ۲۲- ارائه اطلاعاتی درخصوص وظایف و خدمات سازمان جهت رفع مشکل وی
- ۲۳- کاهش اضطراب و نگرانی‌های کودک با بکارگیری دانش و مهارت‌های شغلی و حرفه‌ای
- ۲۴- رعایت اصل رازداری حرفه‌ای و ایجاد اطمینان در کودک
- ۲۵- انعطاف‌پذیری در تعامل با کودک از طریق توجه به شرایط و علائق کودک و پاسخگویی وی در مقابل سئوالات
- ۲۶- ارائه خدمات تخصصی به کودکان با احترام به تفاوت‌ها و ایجاد فرصت‌های برابر برای همه کودکان، و نوجوانان و خانواده آن‌ها
- ۲۷- تهیه برنامه‌ی مراقبت مدون و مکتوب برای کودک و نوجوان با استفاده از اطلاعات دقیق و مشارکت کودک/ نوجوان (در صورت امکان)
- ۲۸- ایجاد اطمینان در کودک مبنی بر حفظ ارتباط وی با سایر اعضای خانواده
- ۲۹- همراهی مددکاراداره پذیرش با کودک در زمان انتقال کودک/ نوجوان به خانه موقت همراهی مددکار(کارشناس) اداره پذیرش با کودک در زمان انتقال و تحویل وی به خانه موقت به دلیل برقرار نمودن رابطه ای حرفه ای و دوستانه با کودک / نوجوان طی مرحله پذیرش و ایجاد اطمینان و کاهش اضطراب کودک در مراحل اولیه.

ب- خانه موقت

خانه موقت به محلی اتلاق می‌شود که کودکان پذیرش شده قبل از ورود به خانه نوزادان، نونهالان و نوباوگان، خانه کودکان و نوجوانان یا خانواده جایگزین به منظور تکمیل پرونده بهداشتی و تشخیص احتمالی بیماری‌های مسری و واگیردار، انجام آزمایشات پزشکی و بررسی‌های روانشناختی و انجام فعالیت‌های کارشناسی به منظور شناسایی خانواده و بستگان سببی و نسبی در آن مکان حداکثر به مدت ۲۱ روز تحت مراقبت قرار می‌گیرند.

در طول اقامت کودک در خانه موقت با توجه به ناملايمات روحی و نگرانی‌های کودک و احساس جدائی از خانواده رفتار مناسب و ارتباطات حرفه‌ای مراقبين در کنار رسیدگی به نیازهای روانشناختی و تلاش در جهت رفع تنش و پیشگیری از بروز افسردگی حائز اهمیت فراوانی است.

۱- کودکی را که با همراهی مددکار پذیرش به خانه موقت وارد شد با گشاده‌روئی و مهربانی بپذیرید و رفتاری مناسب با سن و موقعیت وی داشته باشید.

۲- قبل از هدایت کودک به محل مراقبت سایر فرزندان با گفتگویی کوتاه و دوستانه ترتیب داده و سعی نمائید اطلاعاتی درخصوص محل اقامت جدید و موقعیت وی در اختیار کودک قرار دهید.

۳- پس از پایان گفتگوی اولیه که منظور آشنایی صورت می‌گیرد او را تا محل اقامت جدید خود همراهی نمائید.

۴- هنگام ورود به محل اقامت جدید، کودک را به مراقبين و سایر فرزندان معرفی کنید.

۵- در صورت وجود بیماری و یا مشاهده علائم مشکوک با حفظ خونسردی و آرامش کودک را در محل مناسب و مجزایی مستقر سازید و در اسرع وقت نسبت به ارائه خدمات اولیه درمانی مورد نیاز به کودک توسط افراد ذیربط اقدام نمائید.

۶- فرزند را نسبت به دلایل حضور در محیط جدید به منظور آماده سازی وی جهت انتقال به خانواده و خانواده جایگزین در عین توجه به حالات روحی و روانی او توجیه نمائید.

۷- در صورتی که کودکان دارای خانواده به هر علتی در سیستم مراقبت شبانه‌روزی پذیرش شدند سعی شود ارتباط کودک با عضو یا اعضای از خانواده که صلاحیت لازم را دارند به طور مستمر برقرار باشد. مددکاران و روانشناسان و سایر اعضای تیم مراقبت می‌بایست در برقراری و حفظ این ارتباط کوشش نمایند.

- ۸- در صورت ابراز تمایل کودکان را به دیدار والد یا والدینی که در زندان بسر می برند، ببرید. ملاقات منظم آنها با فرزندان ضروری است.
- ۹- از جدا نمودن خواهران و برادران از یکدیگر تا حد امکان خودداری شود تحمل شرایط دشوار جدایی از خانواده آسان تر می شود. در صورت امکان ایجاد خانه مستقل خواهران و برادران از جمله راهکارهای پیشنهادی است.
- ۱۰- زمینه های دوستی و آشنایی کودک با سایر فرزندان را در جهت تقویت ارتباطات اجتماعی وی فراهم نمایید.
- ۱۱- به بهداشت فردی و جسمی کودک توجه کامل نموده و آموزش های لازم به وی با در نظر داشتن موقعیت سنی و جسمی و جنسی کودک/ نوجوان (کنترل واکسیناسیون، انجام آزمایشات و ...) ارائه نمایید.
- ۱۲- به فرهنگ، ملیت، زبان، مذهب، نژاد در رفتار با کودک احترام بگذارید و از هر گونه تبعیض در ارائه خدمات بپرهیزید.
- ۱۳- امانات و اشیاء متعلق به کودک را حفظ و اصل امانت داری و احترام به علائق و خاطرات وی را رعایت کنید.
- ۱۴- کودک را به ادامه تحصیل تشویق و از ایجاد وقفه در آموزش وی در طول دوران اقامت در خانه موقت پیشگیری نمایید.
- ۱۵- برقراری ارتباط مؤثر و همدلانه با کودک به منظور شناخت مشکلات و نیازهای وی و بهره گیری از اطلاعات بدست آمده در جهت ارائه بهینه خدمات را در سرلوحه اقدامات خود قرار دهید.
- ۱۶- اصول حرفه ای را در برخورد با کودک رعایت نمایید.

۱۷- در ایجاد نگرش مثبت در کودک و زدودن آثار زیان‌بار خاطرات تلخ و تجارب منفی گذشته بکوشید.

۱۸- رفع سوء تغذیه و کنترل وضعیت سلامت کودک از اهم اقدامات و خدمات است.

۱۹- تدارک برنامه‌های تفریحی و سرگرمی در طول دوران اقامت کودک در خانه موقت از عوارض ناشی از موقعیت جدید می‌کاهد.

۲۰- از انتقاد و سرزنش کودک در مواجهه با اشتباهات وی به شدت خودداری نمایید.

۲۱- نظارت نامحسوس بر کودک در کلیه زمینه‌ها در این مرحله از اهمیت خاصی برخوردار است.

ج- خانه نوزادان، نونهالان و نوباوگان

کودکان از بدو تولد تا پایان شش سالگی در خانه نوزادان، نونهالان و نوباوگان تحت مراقبت و پرورش قرار می‌گیرند. گرچه در این مرحله براساس نیازهای سنی مختلف به بهداشت، تغذیه، ایمنی و رفتار کودکان و همچنین کنترل رشد آنها توجه خاص می‌شود. اما از آنجا که اساس رشد جسمی، عاطفی، ذهنی و اجتماعی کودکان در این دوره از زندگی شکل می‌گیرد. توجه مراقبین و کارشناسانی که به نحوی با کودک در ارتباط هستند به اصول رفتاری سنجیده، حرفه‌ای در برخورد با کودکان حائز اهمیت فراوانی است. لذا شناسایی و پاسخگویی به نیازهای اساسی شیرخواران، نونهالان و نوباوگان توسط کارشناسان و مربیان و مراقبین مبنای واقعی رفتار با کودکان در این مقطع از دوران مراقبت شبانه‌روزی است. براساس ماده ۲۷ پیمان‌نامه جهانی کودک: هر کودک حق دارد از سطحی از زندگی که رشد جسمی، ذهنی، روانی و اجتماعی او را تأمین کند، برخوردار شود.

۱- دریافت تحریکات حسی کافی و مناسب در فرایند فعالیت مادری (مجموعه اعمال مختلفی که مادر از طریق، آنها به طور مستمر عشق و علاقه خود را به کودک نشان می‌دهد) از طریق در آغوش گرفتن شیرخوار به هنگام تغذیه با شیر توسط مراقبین و برانگیختن پاسخ‌های هیجانی صورت می‌گیرد.

- ۲- تاب دادن شیرخوار در بغل یا گهواره نیاز به تحریک حرکتی شیرخوار را برآورده می‌کند.
- ۳- پاسخگویی مناسب و به موقع به نیازهای بدنی یا فیزیولوژیک کودک مانند غذا، آب، اکسیژن، استراحت، خواب بر کلیه ابعاد عاطفی، اخلاقی، عقلانی و اجتماعی شخصیت کودک تأثیرات مثبت دارد.
- ۴- پاسخگویی به نیازهای روانی کودک که اهم آنها مقبولیت و پذیرش، ایجاد امنیت، کفایت و شایستگی، ابتکار، خلاقیت و نوآفرینی است. تأمین بهداشت روانی و سلامت فکر و روان کودک است. براساس ماده ۲۹ پیمان‌نامه جهانی کودک: رشد شخصیت و توانایی‌های کودک باید به کاملترین صورت باشد و کودک را برای زندگی فعال در یک جامعه آزاد، آماده سازد.
- ۵- ابراز محبت واقعی به کودک، دادن آزادی نسبی، کمک و راهنمایی، تشویق موجب می‌گردد. کودک احساس ایمنی و آرامش کرده و فرصت آن را می‌یابد که احساسات و آرزوهای خاص خود را به طور طبیعی و با طیب خاطر پرورش دهد.
- ۶- از آنجا که اولین مخاطب کودک در خانه‌های نوزادان، نوباوگان و نونهالان مراقبین او می‌باشند. لذا آنها نه تنها ایفای نقش تغذیه‌ای را بر عهده دارند بلکه فرم دادن به مسائل روانی (حمایتی و عاطفی) از جمله وظایف مهم مربیان است تا کودک در آرامش و به دور از اضطراب رشد نماید.
- ۷- از شیرگرفتن کودک می‌بایست به تدریج و از زمانی که کودک مکیدن را با گاز گرفتن و صدا در آوردن تکمیل کرده و می‌تواند اشیاء را برداشته و به دهان ببرد در عین ارائه حمایت‌های عاطفی و مادرانه صورت پذیرد.
- ۸- آموزش کنترل اعمال دفعی در زمانی که شیرخوار قادر به نشستن و توانایی تفهیم نیازهای خود را دارد در کنار یک رابطه محکم و مثبت عاطفی با مراقب و به دور از تنش‌های هیجانی و بر مبنای علاقه و احساس امنیت وابستگی امکان‌پذیر است.

- ۹- عشق و علاقه کودک نسبت به مادر (مراقبین) پایه و اساس دلبستگی حس همدری و همکاری در دوران بزرگسالی است. بنابراین در پیش گرفتن رفتار محبت آمیز مادرانه با کودکان در شکل گیری رفتار اجتماعی آنان مؤثر خواهد بود.
- ۱۰- کودک زمانی در محیط احساس امنیت می کند که بداند در برابر شکست های احتمالی از پشتیبانی، همدلی، هم فکری و تدبیر و توصیه های مراقبین برخوردار است. به طوری که بتواند مشکلات خود را با آنها در میان بگذارد.
- ۱۱- واگذاری مسئولیت های متناسب با ظرفیت کودک در حد توان و کشش او به تقویت حس اعتماد به نفس و اثبات شایستگی در مقابل احساس حقارت می انجامد.
- ۱۲- توجه به عملکرد کودک و استفاده بجا و به موقع از مکانیسم پاداش احساس کفایت و شایستگی را در کودک تقویت می نمایند.
- ۱۳- پذیرفتن جنبه های ناخودآگاه رفتارهای دفاعی (مانند انکار واقعیت، فرار از واقعیت و استفاده از روش جایگزینی) اولین قدم درمانی است این رفتارها جنبه تسکینی و آرام بخش روحی موقت داشته و موجب سازگاری موقت کودک با واقعیت های تلخ می شود. از زدن برچسب ناسازگار به کودکان باید پرهیز نمود.
- ۱۴- توجه به تفاوت های فردی کودکان موجب می گردد الگوهای رفتاری مراقبین و اطرافیان با یکایک کودکان تطبیق داده شود.
- ۱۵- کودکان در سنین ۳ تا ۶ سالگی یاد می گیرند که در انجام فعالیت ها پیش گام شوند و از کارهای خود لذت ببرند و به اعمال شان هدف و جهت ببخشند. لذا از ابتکارات کودکان حمایت کنیم.

۱۶- همراهی با کودک هنگام عزیمت به مهدکودک، دیدار با والدین یا اقوام و توجه خاص هنگام بیماری و نگرانی موجب تحکیم ارتباطات کودک با مراقب و ایجاد امنیت خاطر در وی می‌گردد.

۱۷- احترام به نظرات کودک در انتخاب لباس و خوراک و بازی و ... به اعتماد به نفس و خودباوری او کمک می‌کند.

۱۸- آموزش رفتارهای مناسب اجتماعی، بهداشتی، فرهنگی و تربیتی از طریق قصه‌گویی و نمایش فیلم و کارتون مؤثرتر است.

۱۹- مهارت نادیده گرفتن (اغماض) بعضی از مشکلات رفتاری کوچک مانند نق زدن، گریه کردن‌های مداوم، داد و فریاد کردن و شکلک درآوردن باعث کاهش رفتار اشتباه می‌گردد. کار دشواری است و نیاز به صبر و بردباری دارد.

هر زمانی که کودک رفتار نامناسب را متوقف کرد او را تحسین کنید و به تناسب رفتار به او پاداش بدهید.

۲۰- در فعالیت‌ها و بازی‌های مورد علاقه کودکان شرکت کنید موجب صمیمیت و تحرک بیشتر در روابط با کودک می‌شود.

۲۱- از آنجا که بیشتر اوقات کودکان در محیطی ثابت و یکنواخت بسر می‌برند آنان را تشویق کنید بعضی چیزها را در محیط اطراف خود بیازماید. هر قدر تجارب کودک در رابطه با محیط اطرافش بیشتر و با احساس امنیت و آرامش بالاتری داشته باشد ذهن و فکر او بیشتر رشد کرده و به بلوغ و پختگی نزدیک‌تر می‌شود و به یادگیری او در محیط کمک می‌کند.

۲۲- رفتار تحقیرآمیز مراقبین، م و ... یکی از دلایل مهم اختلالات رفتاری و اجتماعی کودکان است و بر عکس ایجاد روحیه خشنودی و نشاط یکی از دلایل مهم داشتن تصویر ذهنی مثبت افراد است.

۲۳- ارائه آموزش‌های لازم به مراقبین در زمینه مراقبت از کودکان معلول مشمول برنامه شامل سازی

در تعامل با معاونت امور توانبخشی و کودکان مبتلا به ایدز، هیپاتیت و ...

۲۴- در صورت عدم توانایی در برطرف نمودن مشکلات عاطفی و رفتاری کودکان با افراد

متخصص مشورت نمائید.

۲۵- خودداری مطلق از اعمال هر گونه تبعیض در رفتار با کودکان و ارائه صادقانه خدمات به کلیه

کودکان از هر جنس، نژاد، قوم، ملیت، رنگ پوست، خصوصیات ظاهری و

۲۶- کودکان را قبل از انتقال به خانواده از هر جهت به ویژه روحی و رفتاری آماده نمائید.

د- خانه‌های کودکان و نوجوانان

کودکان و نوجوانان تحت سرپرستی در صورت عدم امکان انتقال به خانواده طبیعی و خانواده

جایگزین بعنوان آخرین راه حل، در سه گروه سنی ۶ الی ۱۲ سال، ۱۲ الی ۱۵ سال و ۱۵ الی ۱۸ سال

در خانه‌های کودکان و نوجوانان به تفکیک سن و جنسیت استقرار می‌یابند تا در زمان و موقعیتی مساعد

نسبت به انتقال آنان به خانواده و یا جامعه اقدام گردد.

نظر به حساسیت موقعیت سنی فرزندان در این برهه و اهمیت تأثیر رفتار، گفتار و نگرش‌ها و

بینش‌های افرادی که تحت عناوین مختلف در این خانه‌ها ارائه خدمت می‌نمایند بر تربیت و آینده

فرزندان، ضروری است کلیه مربیان و کارشناسان شاغل در این بخش نسبت به توسعه دانش حرفه‌ای

خود در رفتار با کودکان و نوجوانان بیش از پیش بکوشند و با رعایت اصول اساسی تعلیم و تربیت و

اخلاق و تعهدات حرفه‌ای خود در فراهم نمودن زمینه‌های رشد اخلاقی و شکوفایی استعدادها

فرزندان کوشا باشند. لذا اصول رفتاری ذیل که با توجه به ویژگی‌های گروه‌های سنی فرزندان تحت

مراقبت در خانه‌های کودکان و نوجوانان و نیاز شغلی کارشناسان شاغل در این بخش تهیه و تنظیم

گردیده است جهت بهره‌گیری همکاران محترم توصیه می‌گردد. با این امید که راهکارهای عملی مناسبی

برای تربیت نوجوانان ارائه نماید.

- ۱- برگزاری مراسم معارفه کودک/نوجوان با اعضای حاضر در محل سکونت جدید موجب تسریع در روند آشنایی و کاهش اضطراب و نگرانی وی می شود.
- ۲- در نظر گرفتن شرایط روحی، روانی، جسمی و عاطفی کودک در زمان ورود به خانه جدید و شناسایی نیازهای وی از اقدامات ضروری اولیه است.
- ۳- از پل‌های محکم و روشن عاطفی بهره جسته و به دنیای ناشناخته فرزندان از طریق عواطف صمیمانه نفوذ کنید تا بیشتر به همدلی و تفاهم برسید.
- ۴- اصل اساسی احترام به کودکان و نوجوانان را بدون در نظر گرفتن ملیت، نژاد، رنگ پوست، جنسیت، شرایط خانوادگی، زبان، مذهب و ... در تعامل با آنان در همه حال رعایت نمایید.
- ۵- به آداب و رسوم، فرهنگ، عقاید و علائق، مذهب و ... کودک/نوجوان به دیده احترام بنگرید.
- ۶- تفاوت‌های فردی در رفتار با کودکان و داشتن برخورد مناسب با درک و فهم و ویژگی‌های آنان را مورد توجه قرار دهید.
- ۷- از لحن تحکم آمیز و تهدید کننده هنگام دادن توصیه و دستور به کودک/نوجوانان خودداری نمایید. دستورات می‌بایست غیرزنجیره‌ای و برای مخاطب واضح، روشن و قابل اجرا باشد.
- ۸- نیازهای اساسی کودکان/نوجوانان را شناسایی و شرایطی را فراهم کنید که بتواند در حد متعادل پاسخگوی نیازهای فرزندان باشد.
- ۹- نیازهای عاطفی و روانی کودکان/نوجوانان را به منظور پیشگیری از اختلالات و درک علل و انگیزه‌های رفتاری کودکان شناسایی و جهت رفع آن‌ها برنامه‌ریزی نمایید.
- ۱۰- از هر یک از فرزندان انتظارات واقع‌بینانه متناسب با سطح رشد و توانایی‌های آن‌ها داشته باشید.
- ۱۱- از جابجایی غیرکارشناسی فرزندان از مکانی به مکان دیگر به دلیل ایجاد اختلال در ثبات نسبی زندگی و روابط عاطفی فرزندان با یکدیگر و با خانواده خودداری نمایید.

۱۲- مشارکت فرزندان را در اداره امور خانه و برنامه ریزی‌های فردی و جمعی مربوط به خود تقویت نمائید.

۱۳- فرزندان نوجوان اعم از دختر و پسر را که در آستانه ورود به دوران بلوغ هستند با تغییرات جسمی و اخلاقی و تربیت جنسی در این دوران و بهداشت فردی و با استفاده از افراد آگاه و آشنا سازید.

- با درک و پذیرش نوجوان، به او در درک و پذیرش تغییرات جسمانی خود کمک کنید تا نوجوان شایستگی و تغییرات بدنی خود را به عنوان وسیله‌ای برای رسیدن به هدف‌های ارزشمند انسانی در زندگی تلقی کند.

۱۴- الگوهای رفتاری مناسب (اجتماعی، اخلاقی و مذهبی) از طریق بکارگیری نیروهای متخصص و متعهد به فرزندان ارائه نمایید.

۱۵- تهیه و مرور برنامه مراقبت برای هر یک از فرزندان را با استفاده از تیم تخصصی (مرکب از کارشناس امور تربیتی، مددکار، روانشناس و ...) و رفع مشکلات آنان و تلاش در جهت انتقال موفق آنان به خانواده در سرلوحه برنامه‌ها قرار دهید.

۱۶- کودک / نوجوان با حقوق، تکالیف و وظایف و مسئولیت‌های خود در خانه و اجتماع آشنا سازید.

۱۷- محبت به کودک / حمایت کردن / دادن آزادی نسبی / کمک و راهنمایی / تشویق با هدف ایجاد احساس ایمنی و آرامش به کودک / نوجوان را در متن اصلی روابط خود با آنها قرار دهید.

۱۸- از قضاوت‌های عجولانه در مورد کودک قبل از شناسایی کامل وی و در بدو ورود به خانه پرهیز نمائید.

- ۱۹- فرزند را با افراد، وظایف و خدماتی که ارائه می‌کنند به منظور ایجاد سهولت و برقراری ارتباط هنگام نیاز به دریافت خدمات، مددکار/ روانشناس و ... آشنا سازید.
- ۲۰- حفظ آرامش، استفاده از راهکارهای تربیتی سازنده ضمن برخورداری از پشتکار لازم موجب تسهیل در روند رشد سالم و آموزش رفتارهای مناسب به کودکان/ نوجوانان است.
- ۲۱- با توجه به اینکه کودکان و نوجوانان در دوران رشد سریع جسمی (بلوغ) قرار دارند به تغذیه‌ای بیش از دوران معمولی نیاز دارند. لذا به تغذیه کامل آنان شامل غذاهای پرنرژی و سرشار از مواد پروتئینی سبزیجات و میوه بیش از هر زمان دیگر توجه نمایید.
- ۲۲- کودکانی که در دوران قبل از دبستان (۶ سالگی) قرار دارند با اشتیاق انتظار مدرسه را می‌کشند. با آن که وظیفه مراقبین و مربیان تشویق کودک به رفتن مدرسه و کاهش اضطراب اوست با او در مورد واقعیت‌های مدرسه صحبت کنید (کجا به مدرسه می‌رود و چه خواهد کرد) تا در صورت رویارویی با واقعه‌ای ناخوشایند در برقراری ارتباط دچار ضعف نشود.
- ۲۳- همراهی با کودک در اولین روز ورود به مدرسه (مربی رابط) برای خو گرفتن وی به محیط جدید و کاهش اضطراب و تقویت اعتماد به نفس وی ضروری است.
- ۲۴- در برنامه‌ریزی جهت انجام تکالیف کودکان را کمک کنید. بدیهی است که مربی انتظار دارد کودک در ساعت مقرر به انجام تکالیف خود بپردازد. محیط را برای انجام اجرای این برنامه آرام و ساکت نگهدارید.
- ۲۵- کودکانی که دارای نارسایی و یا نقص عضو هستند از نظر احساس تفاوتی با دیگران ندارند. عکس‌العمل مناسب مربیان مهمترین عامل در بوجود آوردن احساسات او نسبت به خود و دیگران است. تقویت و تثبیت روانی کودک به قدرت تطابق او می‌افزاید.

۲۶- از روش‌های تنبیهی به جا که از نظر کمی و کیفی متناسب با رفتار ناپسند کودک باشد در آموزش رفتار صحیح استفاده کنید. در عین حال علاقه، توجه و درک خود را نسبت به احساسات وی نشان دهید.

۲۷- هنگام بستری شدن کودک در بیمارستان حضور مربی رابط در کنار وی در کاهش اضطراب مؤثر است.

۲۸- برای تقویت مسئولیت‌پذیری کودک با واگذاری مسئولیتهای کوچک به وی در بدو امر و کمک و تشویق او در انجام این مسئولیت او را برای پذیرش مسئولیتهای بزرگتر و بیشتر آماده نمائید.

۲۹- با به حداقل رساندن جملات رقابت‌آمیز و مقایسه‌ای و پرهیز از هرگونه تبعیض، حسادت را به حداقل برساند و با تأکید بر شخصیت مجزای هر یک از فرزندان به آنها کمک کنید تا حسادت را از خود دور نمایند.

۳۰- ارتباط سالم و سازنده نوجوانان با گروه همسال و افراد بزرگتر و کوچکتر از خود در خانواده و جامعه موجب رشد اجتماعی در وی می‌گردد در اجرای بهینه این امر فرزندان را هدایت نمائید.

۳۱- اعتقادات مذهبی را با روشی آگاهانه در فرزندان بیدار و تقویت نمائید. این اعتقادات نه تنها به هنگام مواجهه با مشکلات بلکه در سراسر زندگی وی تاثیرگذار است.

۳۲- فعالیت‌های مختلف علمی، بدنی، هنری، مذهبی و غیره و صرف درست اوقات فراغت بخش مهمی از فرآیند اجتماعی شدن فرزندان را تشکیل می‌دهد. با تدارک و تقویت این برنامه در تشویق نوجوانان به شرکت در این برنامه‌ها به رشد اجتماعی آنها کمک کنیم. رشد اجتماعی امروزه نه تنها در سازگاری با محیط بلکه در مسئولیت‌پذیری و همبستگی و پیوند سالم او با گروه اهمیت دارد. در این برنامه‌ریزی به تفاوت جنسیت‌ها توجه نمائیم.

۳۳- بدون آنکه لحن نصیحت و یا سرزنش داشته باشیم در مورد چگونه رفتار کردن با دیگران (مواجه شدن با بزرگتر، سلام و احوال‌پرسی کردن، استفاده از تعارفات اجتماعی، انجام یک مکالمه و محاوره خوب می‌بایست به نوجوان آموزش داد.

۳۵- با توجه به اینکه فرزندان در سنین نوجوانی بیشتر از سایر دوره‌های تحول در معرض آسیب‌های اجتماعی و تربیتی قرار دارند می‌باید آنان را در حد مورد نیاز با این گونه آسیب‌ها آشنا نموده و با نظارت سنجیده مراقبت‌های لازم را بعمل آورید.

۳۶- امر اخلاقی و دینی از خارج به انسان تحمیل نشده بلکه امری فطری است. با توجه به این نکته اساسی؛ از اعمال هر نوع تحمیل و زور جداً خودداری نموده و در مقابل، کمالات روحی و اخلاقی خود را در معرض دید نوجوان قرار دهید.

۳۷- مریبان و مسئولین تدابیری اتخاذ نمایند که در هنگام خواب و ساعات حضور فرزندان در خانه وجود آنان احساس شود و کودکان و نوجوانان فرصت و زمینه مناسبی برای انجام برخی از اعمال ناپسند و بدآموزی و انتقال منفی پیدا نکنند.

۳۸- با توجه به شرایط فرهنگی و اجتماعی امروزه، کودکان در معرض بمباران بی‌وقفه پیام‌های اطلاعات و علوم مختلف قرار دارند به گونه‌ای که هیچ کشوری نمی‌تواند فضای فکری بسته و محدودی به وجود آورد و خطر ویرانگر این هجوم تبلیغاتی و فرهنگی کاملاً احساس می‌شود. علاوه بر نظارت کامل بر استفاده فرزندان از رسانه‌ها پیوسته با آموزش و توصیه‌های مستقیم و غیرمستقیم نسبت به آگاهسازی آنان کوشا باشید.

۳۹- اعتماد و اطمینان فرزندان را جلب نموده و تقویت کنید.

۴۰- برای کاهش افت تحصیلی، به فراهم نمودن امکانات و تجهیزات آموزشی، برخورداری از کلاس‌های تقویتی تشویق و انگیزش توسط مسئولین و مریبان و ارتباط مؤثر و مفید کارشناس

(مددکار) مربوطه با مدرسه و گشودن دریچه‌های امید و موفقیت برای آینده و ادامه تحصیل نوجوان نیاز است.

۴۱- تکریم شخصیت فرزندان، ایشان را به میدان گسترده روابط اجتماعی و حضور مؤثر و فعالانه در صحنه‌های جامعه سوق می‌دهد.

۴۲- کارهای بدنی از رنج روحی انسان می‌کاهد. در محیط خانه به ویژه در اوقات فراغت و تعطیلات برای فرزندان کار ایجاد کنیم تا نوجوانان وقت خود را با کار و آموزش بگذرانند در این صورت قدر زندگی و نعمت‌های آن را بیشتر و بهتر می‌دانند و برای پذیرش مسئولیت‌های آینده مهیا می‌شوند.